

ZIYA OSMAN SABA'NIN KÜÇÜK HİKÂYELERİ

DOÇ. DR. OLCAY ÖNERTOY

Çok kez yazarları en belirgin yanlarıyla tanır, uğraştıkları, kendilerini tanıttıkları türden başka türlerde çalışıp çalışmadıkları üzerinde pek durmayız. Bu yazarlardan biri de "Yedi Meşale" topluluğunun genç yaşta yitirdiğimiz üyelerinden biridir. Bilindiği gibi "Yedi Meşale", topluluğu kuran genç edebiyatçıların şiirlerini ve yazılarını yayınladıkları kitabın adıdır. 22 Mart 1928 tarihinde yayınlanan 1949 sayılı Servet-i Fünun dergisinde bu kitabın yayınlamış ile ilgili aşağıdaki ilan görülür.

Mecmuamızın hey'et-i tahririyesini teşkil eden geçlerden Sabri Esat, Cevdet Kudret, Yaşar Nabi, Vasfi Mahir, Muammer Lütfü, Ziya Osman ve Kenan Hulûsi Beyler müntehep yazılarını

Yedi Meşale

isimli bir kitapta topladılar. Pek yakında intişar edecek bu olgun eseri ka'rilerimize tavsiye ederiz.

İlk olarak Ahmet Haşim tarafından desteklenen genç edebiyatçılar, yazı dünyasına şiirle atılıp bir süre şiir yazarlar. Sonra şiiri bırakarak, kimi bilimsel çalışmalara yönelir, kimi gazeteciliğe. Aralarında Kenan Hulûsi yalnızca küçük hikâye yazarı olarak kalmıştır. Ziya Osman Saba da şâir olarak ün kazanmakla birlikte küçük hikâye türünde de örnekler vermiştir.

Hikâyeleri "*Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi*" ve "*Değişen İstanbul*" adlarını taşıyan iki kitapta toplanmıştır. Hikâyelerinde, geniş ölçüde, şiirlerinde de en çok işlediği temalardan biri olan çocukluk anılarına yer verdiği görülüyor. Bunun yanısıra İstanbul sevgisi, okuduğu okul olan Galatasaray sevgisi, sâkin ve huzur dolu bir yaşayış özlemi, sürekli olarak barış içinde yaşayan ya da öyle yaşamayı istenen insanlar, hikâyelerinin konularını oluşturur.

Kendisi ile yapılan bir konuşmadan öğrendiğimize göre edebiyatla ilgisi 1923 yılı sonlarında başlıyor. “Edebiyata karşı ilk alâkamız ne zaman başladı? İlk basılan şiiriniz hangisidir?”

— Okuyup yazma öğrenmeye başladığım çağlarda 1923 yılının sonlarına doğru, “*Sönen Gözler*” adlı bir şiir ve sadece Ziya imzalı bir şiir¹.” Böylece çocuk denecek bir yaşta şiirle adımı duyuran Ziya Osman Saba, şiirde ve düzyazıda yapmak istedikleri bakımından fazla iddialı değildir. Yine kendisi ile yapılan bir konuşmada sorulan, “Şiirde ve nesirde neler yapmak istiyordunuz, buna muvaffak olabildiniz mi?” sorusuna verdiği, “Şiirle girişip sonraları nesri de yardımına çağırırken neler yapmak neye ulaşmak istediğimi kendim de bilmiyordum. Belki de sadece içimi dökmek istedim ve elimden geleni yapabildim.” cevabı, onun iddialı bir yazar olmadığını açıklıyor.

Ziya Osman Saba, hikâye ve romanda ayrı bir tür olan, çoğu kez bize anılarımızı ya da yazarın anılarını onunla birlikte yaşatan “anı hikâyesi”nden örnekler vermiştir. Yazarın en belirgin özelliği geçmişine olan bağlılığıdır. Hemen hemen onu yaşama bağlayan geçmiştir, diyebiliriz. Bu anıları, çocukluk, okul ve gençlik yılları, çalışma yılları olarak gruplandırabiliriz. Böylece hikâyelerinde yazarın yaşantısını çocukluğundan başlayarak, yılların akışı içinde izliyoruz.

Bir Kurban Bayramı², Ev, Misafirlikler, Yaz Gezintileri, Kış Gezintileri³ gibi hikâyeleri onun,

Çocukluğum, çocukluğum...
Uzakta kalan bahçeler.

dizelerinde de belirttiği gibi, çocukluk anılarını kapsar. Bu anıların kimilerinde, yazarın çocukluğunun geçtiği evi, bahçesinden başlayarak, odaları, duvarda asılı resimler, içinde yaşayanlarla birlikte bütün ayrıntılarıyla gözlerimizin önünde canlanmış buluruz. Kimi hikâyelerinde ise çoğumuzda çocukluk yılları ile ilgili derin izlenimler bırakan çeşitli gezintiler ve bizi hoş tuttıkları için sevdiğimiz kimselere yapılan misafirlikler anlatılmıştır.

Bu hikâyelerde en çok dikkatimizi çeken, yazarın, anılarında en küçük ayrıntılara bile yer vermesidir. Beyoğlu'na çıkarken bir köşeye sıkış-

1 Bekir Sıtkı Kunt; Ziya Osman Saba ve Bir Ankete Cevabı; Varlık S.449.

2 Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi. 1952.

3 Değişen İstanbul. 1959.

maş küçük bir boyacı dükkânı onun belleğinde derin izlenimler bırakmıştır. “Artık kavuştüğümüz, yürüdüğümüz “Cadde-i Kebir” de, bugün de yerli yerinde ve daha da duracak gibi duran eski, büyük sefaret binalarından başka sağı sollu daha neler vardı? Orada, asıl şimdi anlamak istediğim bugün ben yaştakilerin bile hatırlayamayacakları, akılda o kadar kalmayacak cinsten, bir de küçük bir boyacı dükkânı vardı. Sol kolda şimdi bir köşesinde İş Bankasının bulunduğu dar sokağın bir duvarı içine sokulmuş bir açık hava dükkâncıydı. Ya üç ya da sadece iki boyacı. Beyoğluna her çıkışımızda, onlara, mutlaka ayakkaplarımızı mı boyatacaktık” Henüz okula gitmediği yaşlarda bile gördüklerinin böylesini yer etmesi, onda çocukluktan başlayarak sağlam bir gözlem yeteneğinin bulunduğunu gösterir. Küçük yaşta annesini yitiren Ziya Osman Saba babasının kendisinden sakladığı ikinci evliliğine uzun süre inanmak istememişse de bir gezinti sırasında evrak çantasında bulduğu küçük bir bebek paketi gerçeği ortaya çıkarır. O andaki duygularını şöyle dile getiriyor; “benim parmaklarımı yakmışcasına hemen örttüğüm kâğıdı, babamın öteki çocuğunun sevinçle açacağını, belki de bu ilk oyuncağını, günlerce, haftalarca, elinden bırakmayacağını düşünüyordum. Babam, yüzüne gazetesini kapamış, asıl olan bitenden habersiz, başka havadisleri okumaya devam ediyordu⁵.” Burada, bütün sevgisini babasına bağlamış bir çocuğun yıkılışını duyuyoruz. Çeşitli yıkılmalarına karşın, büyük annesiyle yaptığı misafirlik ve gezintilerden tad alarak geçen çocukluk yıllarından sonra öğrenim dönemi başlar. O Sınıf hikâyesinde yazarı Galatasaray’ın son sınıfına gelmiş buluruz. Çoğunlukla, okul yıllarımızla ilgili anılarımızda en derin izlenimleri bırakan son sınıfın, özellikle yazarın, “çalışanlar çalışmak, tembeller tekrar dalga geçmek, türlü huylarımızı, şimdi çoğumuz için gerçekleşmiş olsalar bile, gayelerimizi, ümitlerimizi bir anlık olsun tekrar yaşamak için o sınıflara dolsaydık.” biçiminde belirttiği gibi, gelecek için büyük umutlar taşıdığımız yılların özlemini yazarla birlikte duyuyoruz.

Yüksek öğrenimini Hukuk Fakültesinde yapmakla birlikte, hukuku geçimi için kullanmayan Saba’nın yaşantısında bankanın ayrı bir yeri vardır. İlk sevgiyi bankada tatmıştır. Sevdiği genç kızla evlenip mutlu bir yuva kurduktan ve aradan yıllar geçtikten sonra “Bütün bu küçük saadetleri inceden inceye hazırlayıp gençliğime tattıran hep o banka,

4 Kış Gezintileri.

5 Yaz Gezintileri.

amirleri başka, memurları başka, ağabeyler, kardeşler, sevgililer yurdu banka değilmiydi?... Ve ben şimdi o hazrı bir kere daha tadabilmek, karımın elini o yıllar öncesi duyguyla bir kere daha tutabilmek, bir onsekiz yaş saffetinin o en masum uzvunun önce bir ürperişini, sonra nasıl da rahatlayıvermiş, emniyet içinde kendini bırakışını duyabilmek, o genç kızın, o göğüslüğü içinde, gözlerini, görünmez saadetleri bir an görmüş gibi parlatan, yanaklarını, daha da çocuklaşmış gibi çukurlaştıran gülüşlerinden biriyle güldüğünü bir kere daha görebilmek için neleri göze almazdım!..”⁶ diyerek bankanın özlemine duyacaktır. O Mahalle hikâyesinde de fazla bir geliri olmamakla beraber, evlilikten, mahalledeki kişilerle beraber olmaktan daha da sonra baba olmaktan duyduğu mutluluğu onunla beraber tadabiliyoruz.

Anne baba tarafından bir kaç kuşak gerilere kadar İstanbul’lu olan yazarda, bir şiirinde:

Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle
Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir,
Ey doğup yaşadığım, yerde her taşını
Öpüp başıma koymak istediğim şehir

dizeleriyle belirttiği gibi aşırı bir İstanbul sevgisi görülür. Hikâyelerinde işlediği temalardan biri de bu sevgi ve görevi nedeniyle Ankara’ya geldiği zaman duyduğu İstanbul özlemidir. Uzakta olduğunda ona İstanbul’u özleten, kentin güzelliğiyle birlikte, geçmişine olan bağlılığıdır. Bu kanımızı “Bıraktığım İstanbul” hikâyesinden alınan aşağıdaki satırlar güçlendiriyor.

“İstanbul!... İstanbul’u havası, suyu, eğlencesi için mi istiyor, bunlar için mi seviyorum; İstanbul eğlenceli de şimdi içinde bulunduğum şehir çirkin mi? Hayır, burası da güzel” cümleleriyle kentin güzelliği üzerinde durmadığını belirttikten sonra, bulunduğu kentin kendisi için tamamen yabancı olduğundan yakınarak “Halbuki İstanbul’da doğup büyüdüğüm İstanbul’da böyle miydi? Orada herşey mazi, benim de iyi kötü yaşayabildiğim hayatım, benim ömrüm, ömrüme karışmış insanların hayatıydı. Biraz hüzünle karışık bile olsa, arada sırada rahat rahat hatırlayabiliyor, evet yaşadım diyebiliyordum. Orada okuduğum mektep, askerliğimi yaptığım kışla, nikâhımın kıyıldığı belediye dairesi vardı.” cümleleriyle başlayıp kendisini İstanbul’a bağlayan anıları en küçük ayrıntılarıyla beraber veriyor.

Anılarını yansıttığı hikâyelerinde, kendisi ve en yakınlarından seçtiği kimseler, kişileri oluştururlar. Yaradılışının çeşitli özellikleriyle onu buluruz karşımızda. Yaptığı psikolojik çözümlerinde, kendi çeşitli duygularını yansıtırken çok kez duyup da açıklayamadığımız duygularımızı dile getirmiş olur. Örneğin, çocuk yaşlarımızda çeşitli nedenlerle duyduğumuz, uykumuzu kaçırın, terleten korku aşağıdaki bir kaç satırda açıklanıyor.

“...anneannemi uyandırmaktan o kadar korkuyordum ki soğuk bir denize girer gibi, içimden birşey geliyor boğazıma tıkanıyor, nefesimi kesiyordu, bir türlü yutkunamıyordum.” Çocukluk yıllarının çeşitli duygulanmalarından sonra, genç bir babada yeni doğan çocuğu ile beraber kendini geçmişten sıyrıp, geleceğe bağlayan yepyeni duyguların uyanışını görüyoruz. “Bu kara, bu maymun yavrusuna benzer vücuda, bu küçük ayaklara, bu titreyen ellere, bu böyle oluvermiş, bu gizliden gizliye hazırlanıp tamamlanmış şeye, kendi yavrusuna bakarken içinden doğru gelen taptaze duygu şimdi ona maziyi, ölümü unutturup istikbali düşündürüyordu.”

Yaşam boyunca geçimini ancak sağlayabilen yazar, geçim sıkıntısının yol açtığı bazı duyguları da okuyucuyu etkileyecek bir biçimde yansıtıyor. Örneğin; anlarına ve manevi değerlerine bağlı bir kimsenin babasının elbisesini satmaktan dolayı duyduğu sıkıntı, pişmanlık” Pazarlık başladı. Bir yanda içimde vicdan azabı pişmanlık gibi hisler beliriyor, iskemlenin üzerindeki elbiseye gözümün her kayışında manevi değeri bir kat daha artırıyor, inat edebilmek için bana kuvvet veriyordu.” sözleriyle yansıtıyor. Ancak Saba çektiği geçim sıkıntısına karşın en küçük şeylerle mutlu olabileceğini düşünmüş karşılaştığı güçlükleri en iyi biçimde yenebilecek yöntemler bulabilmiştir. Çocukluğunu geçirdiği, konaklı, yalılı hizmetçili, bahçıvanlı, yaşantının tersine, “Yanımıza düşen eski, ahşap bir eve ikide bir dalıyor, o evin üst kat odasında bütün bir ömür boyu yaşamak ne güzel olabilir diye düşünüyordum.” söyleyişinde görüldüğü gibi, basit fakat mutlu bir yaşantı ister. “Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi” hikâyesi de yazarın, çevresindeki her şeyde mutluluğu aradığını yansıtıyor. Yazara göre mutluluk “Yalnız bu caddede bulunmak insanı mesut etmeğe kâfidir. Yaşadığımı, ben de saadetimi düşünmeliyim. Şu kadar dükkânın içinde elbette beni de mesut hiç olmazsa memnun edebilecek şeyler satanlar da yok değil ya!..” cümlelerinin yansıttığı gibi avucumuzun içinde diyebileceğimiz kadar yakındır.

Yine bu hikâyesinde yaşama anlayışını şöyle çiziyor: "Dünyada her insan az çok bir felâkete uğramış olabilir. Bunun için büsbütün kötümser olunur mu? Felâketler yerine saadetleri, ölmüşler yerine doğacakları, geçmişler yerine gelecekleri düşünmeliyim." Böyle demekle birlikte, geçmişini yaşamaktan mutluluk duyan yazar, geleceği için karamsardır. Gelecek ona hep ölümü düşündürmüştür.

Geçmişini canlandıran hikâyelerinin dikkati çeken bir yanı da tümüyle tasvir karakteri göstermesidir. Yazar, anılarını yaşamaktan duyduğu tadı okuyucularına da tattırabilmek, kendisinin doyamadığı İstanbul'u okuyucularının gözleri önünde canlandırabilmek için ayrıntılı tasvirler yapmış, bu tasvirlerde değişik benzetmelerden yararlamıştır. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi, dumanların "saç demetine", sonbahar gününün "sarınılacak bir harmaniye", akşam olurken birbirine karışmaya başlayan renklerin "bir tablonun sıcaktan eriyen renklerinin birbirine karışmaya başlamasına" benzetilmesi gibi şairliğin etkisi görülen benzetmeler dikkati çekiyor.

"Dumanların boğum boğum fişkırışını, sonra gür bir saç demeti halinde uzayıp dağılışını seyr ediyordum."

"Serin bir sonbahar gününü bir harmani gibi sarınarak sadece yürümek istiyordum."

"Seyrettiğimiz sahici değil, yağlı boya bir tablo, olan ise akşam değil de bu tablonun sanki arkasından vuran bir sıcaklıkla boyalarının yavaş yavaş erimesi, renklerin birbirine karışmasıydı."

Hikâyelerinde en çoğu kendi yaşadığı çevre ile ilgili olmak üzere bol olarak görülen çeşitli tasvirler arasında en az rastlanılan insan tasviridir. Bu tasvirler çoğunlukla, "...dadımın halası, başı yemenili, belinden kuşaklı, bol entarili, yaşlı, buruşuk yüzlü bir kadındı" biçiminde kısaca çizilivermiş. Arada aşağıdaki örnekteki gibi ayrıntılı olanlara da rastlanıyor. "Sarışın, daha doğrusu sarıydı. Dümdüz taranmış saçları mısır püskülü sarısı; yüzü, kollarının bacaklarının tüyleri sarı, yalnız, sarımtırak kirpiklerinin arasından bana bakan gözleri çivit mavisiydi. Alnının ortasında herhalde çocukluğundan kalma, kapanmış büyükçe bir yara izi vardı." Hikâyelerinde bize tanıttığı bütün kişileri kendine dost bilir, hepsi için içinde ayrı ayrı sevgi taşır.

Hikâyelerinde ortaya koyduğu, düşünce ve duygularını bize de aynı güçle duyurabilmesinde, bizi anılarında yaşatabilmesinde anlatımının

büyük rolü vardır. Yer yer, cümlelerinde bir şiirin uzunlu kısıklı dizelerinin yan yana sıralanışını duyar gibi oluruz. "Oh!.. Dışarda dünya, mavi gökyüzü altında masmavi uzanan deniziyle sanki maviden bir dünya vardı. Denizde bir vapur -kim bilir hangi? Belki bir yandan çarklı-arkasında beyaz, uzun bir iz bırakarak, Kadıköy önlerinden adalara açılıyordu." Bütün hikâyelerinde kısa cümle parçaları ya da cümlelerle anlatımı sürdürmesi, yazıya konuşma rahatlığı verir. "O sınıfta tekrar toplanabilseydik... Bir kış mı, yoksa bahar günü mü? Bahar daha iyi... O sınıfın bir penceresi açık olur, biz de teneffüsten derse yeni girmiş bulunuruz..." Cümlelerin böylesine düzenlenişinde şair oluşunun etkisi büyüktür.

Bir dikili ağacım olsaydı yeryüzünde,
Akasya, hurma, kavak.
Sığınmak için gölgesine
Bir dal, yaprak, yaprak.

Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden,
Allahım! Dünyadan bir karış toprak,
Kavgasız, gürültüsüz, üstünde
Mesut olunacak.

Bir örnek olarak verdiğimiz bu dizeler Ziya Osman Saba'da şiir ve hikâye anlatımının içiçe olduğunu gösterir.

Hikâyelerinde hiçbir toplumsal kaygı duymadan yalnızca yaşantısını ve anılarını yansıtan yazar, uzun süre yerleşmiş olan "Yazarın sosyal bir işlevi bulunması gerekliliği" düşüncesine katılmadığını da kendisiyle yapılan bir konuşmada şöyle belirtmiştir.

"— Hatıralarımızın bir nevi tesbiti demek olan hikâyelerinizde hemen hemen sadece kendi hayatımızdan, evinizden ve mahallenizden bahsediyorsunuz. Yazılarınızda sosyal endişelere pek rastlanmıyor. Sizce bir sanatkârın cemiyette sosyal bir fonksiyonu yok mudur?

— Hemen hemen sadece kendi hayatımdan, evimden, mahallemden bahsetmişsem, demek ki başka evlere girmemiş, başka hayatlar tanımamışım. Yoksa, başka insanlardan, kimbilir belki yalnız onlardan söz ederdim. Hâtıralarımı dilediğim gibi, kendim tesbit etmeseydim de, bir başkası, meselâ beni yakından tanıyan bir sanatçı yazsaydı, acaba ben, bir insan olarak, bir "Sosyal endişe" konusu olmaz mıydım? Her

sanatçıyı, olduğu gibi kabul etmek zorundayız. Ona bir sosyal fonksiyon teklif edemeyeceğimiz gibi, sosyal fonksiyonu yok diye de yeremeyiz. Yasak değilse, ben de kendi kendimi anlatmış olayım. İnsan insana benzer, bana benzeyen ve daha dünyaya gelip bir gün benzeyecekler⁷, kendilerini bende bulacaklar çıkar.⁷⁷

Başka yerlere gitmediğini, başkalarının yaşantılarıyla ilgilenmediğini söyleyen Ziya Osman Saba'nın bu durumunda çekingen yaradılışının, İstanbul'dan ayrılma korkusunun ve anılarıyla yaşamının kendisine yetmesinin etkisi olmuştur diyebiliriz. Orhan Hançerlioğlu'nun kendisi için vardığı "Proust'la, Abdülhak Şinasi Hisar'ın deyişlerini andıran anı hikâyeleri, çağımız hikâyeciliğinde ayrı bir tat olarak belirmişti."⁸ yargısına katılmak gerekir sanırım. Çok genç denecek bir yaşta yitirdiğimiz Ziya Osman Saba'ya, bize bıraktığı hikâyeleriyle anı hikâyecileri arasında yer verebiliriz.

7 Mustafa Baydar; Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, s. 168.

8 Orhan hançerlioğlu; Varlık s.448.